

NEBEVÎ SÜNNETTE MÂNEVÎ
DANIŞMA VE REHBERLİK:
ABDULLAH B. AMR'IN "İBADET
HAYATI" GÖRÜŞMESİ
SPIRITUAL COUNSELLING
AND CARE IN THE NABAWI
SUNNAH; ABDULLAH B. AMR'S
INTERVIEW ABOUT WORSHIP
LIFE

AHMED ÜRKMEZ
DOÇ. DR.
PAMUKKALE Ü. İLAHİYAT FAK.

ABSTRACT

Sunnah can be regarded as the starting point of motivation when it comes to spiritual counselling and care among other domains of life. This is because guiding people, especially about worship, of different age groups, genders, jobs, and individuals is an important and sensitive process. In this study, narrations about the detailed interview the Prophet (saw) had with his young companion Abdullah b. Amr who was insistent about an uninterrupted and intense worship schedule will be scrutinized. In this regard, information regarding the relevant hadith present in relevant hadith sources based on the narrations of the narrators such as Abu al-Abbas al-Makki, Mujahid, Amr b. Aws, Abu Salamah b. Abdurrahman will be identified. The sanad and content of the hadith narrated by Ibn Amr will be examined; the effect of spiritual counselling on life balanced between the world and the hereafter, and the healthy development of body and soul will be highlighted.

Keywords: Spiritual Counselling, Prayer, Sunnah, Abdullah b. Amr.

ÖZ

Sünnet, hayatın pek çok alanı gibi, mânevî danışmanlık ve rehberlik için de hareket noktası oluşturabilecek bir kaynak konumundadır. Zira farklı yaş gruplarının, cinsiyetlerin, mesleklerin ve bireylerin özellikle ibadet konusunda yönlendirilmesi önemli ve hassas bir süreçtir. Bu çalışmada, Hz. Peygamber'in (s.a.s.), aralıksız ve yoğun bir ibadet programında ısrarcı olan genç sahâbî Abdullah b. Amr ile yaptığı detaylı görüşmeyi anlatan rivayetler incelenecektir. Bu bağlamda, ilgili rivayetlerin temel hadis kaynaklarında yer alan ve Ebû'l-Abbas el-Mekki, Mücâhid, Amr b. Evs, Ebû Seleme b. Abdurrahman gibi râvilere dayanan tariklerindeki bilgiler tespit edilecektir. İbn Amr hadisinin senedlerinin yanı sıra muhtevası da tetkik edilerek, mânevî danışmanlığın dünya-âhiret dengesine uygun bir yaşam, sağlıklı bir beden ve ruh gelişimi üzerindeki etkisine dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mânevî Danışma, İbadet, Sünnet, Abdullah b. Amr.

Giriş*

Dinî inanış, insanın dünya hayatındaki en büyük idealini ve en üst değer tanımlamasını “Allah’a iyi bir kul olmak” şeklinde belirlemiştir. Kur’ân-ı Kerîm’in bu yöndeki âyetleri ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) konuyu pekiştiren açıklamaları bilinmekte, fakat bu vurguya bağlı gelişen aşırı ve hatalı ibadet uygulamaları farklı biçimlerde ve çeşitli zaman dilimlerinde müşâhede edilebilmektedir.

Dinî alanda ‘model ve rehber insan’ kimliğiyle Allah Resulü’nün (s.a.s.) özellikle genç sahâbîlerin ibadete aşırı istekli oluşlarından doğan kimi problemleri uygulamalarına yaklaşımları dikkat çekicidir. O, belirli temel dinî ve fitrî prensipler çerçevesinde, aşırı motivasyonu dengeleyici yönlendirmelerde bulunmuş ve ibadetlerle ilgili hatalı uygulamalara iyileştirici müdahaleler yapmıştır.

Burada, konuya dair en tipik vakalardan birisi olarak, genç sahâbî Abdullah b. Amr’ın¹ namaz, oruç, Kur’ân okuma gibi ibadetler hakkında Allah Resulü (s.a.s.) ile yaptığı görüşme incelenecektir. Söz konusu tartışma sırasında genç sahâbînin aralıksız ve yoğun bir ibadet programında ısrar ettiği,

* Bu makale, 7-10 Nisan 2016 tarihleri arasında İstanbul’da düzenlenen I. Uluslararası Mânevî Danışma ve Rehberlik Kongresi’nde tarafımızdan sunulan tebliğin geliştirilmiş hâlidir.

¹ Kureys’in önemli ailelerinden birisine mensup olan Abdullah b. Amr (ö.65/684), babası Mısır Fâtîhi Amr İbnü’l-Âs’tan önce Müslüman olmuş ve dedesi Âs b. Vâil’in şirkteki açık ısrarına mukabil zühd ve takvâ timsali bir hayat yaşamıştır. Güzel yazı yazan ve yabancı dil (Süryanice) bilen Abdullah b. Amr, Hadis ilimleri açısından büyük önem taşıyan Sahîfe-i Sâdika’nın da sahibi olup, ilmî mirası başta büyük torunu Amr b. Şuayb olmak üzere farklı râviler tarafından sonraki nesillere aktarılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Zehebî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Şiyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, (thk. Şuayb el-Arnâvut ve diğerleri), Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1983, c. III, s. 79-94; M. Yaşar Kandemir, “Abdullah b. Amr b. Âs”, *DİA*, c. I, s. 85-86.

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) ise onu düşük bir tempoda ama düzenli bir kulluk uygulamasına sevk ettiği görülmektedir. Bu olaya, benzer birkaç örnekle birlikte "ibadet" üst başlığını taşıyan bazı ilmî çalışmalarda temas edilmiş ve görüşmenin fıkha ve ibadete müteallik boyutları irdelenmiş olup,² bizim çalışmamızın odak noktasını sünnet-i seniyyede mânevî rehberlikte kullanılan yöntemlerin tespiti oluşturacaktır. Benimsediğimiz öncelikli metot, hadis kaynaklarındaki verilerin taranması, birden fazla örnekte karşılaşılan unsurların tespiti ve bunların genel bir prensip gücünde olup olmadığının tahkikidir. Konu, olayın pratik boyutları dikkate alınarak, kavram incelemesi veya usûl tartışması bağlamında değil, vaka tahlili formatında ele alınmış, böylece günümüzdeki mânevî danışmanlık süreçlerine somut bir katkı sağlamak amaçlanmıştır.

I. Genel Çerçeve

İncelenecek rivayetin sahâbî râvisi tek başına Abdullah b. Amr olup, tabîinden beş râvi mârifetiyle aktarılan muhteva, Kütüb-i Sitte başta olmak üzere farklı kaynaklarda yer almış, sözelimi Sahîh-i Buhârî'de 7 kitap ve 15 bâbda toplam 19 ayrı senedle nakledilmiştir.³ Başta Gece Namazı (Teheccüd) ve Oruç (Savm) olmak üzere, Kur'ân'ın Faziletleri (Fedâilü'l-Kur'ân), Evlilik (Nikâh) ve Ahlâk (Edeb) ana başlıkları altında bu hadise yer verilmiştir. Öte yandan, muhaddislerin bu tür uzun anlatımlardaki usûlünün, meselenin ilgili başlığı aydınlatan boyutunu alıntılıyarak her defasında tamamını nakletmemek, yani taktî ve ihtisar olduğu bilinmektedir.⁴ Bu araştırmada da diyalogun tamamının detaylarıyla nakledilmesi yerine, sünnetteki mânevî danışma ve rehberlik ilkelerini tespit etme açısından aydınlatıcı olabilecek bölümlere temas edilecektir. Ayrıca tek hadis üzerine yapılan Hadis çalışmalarındaki genel âdetin hilâfına, sened ve râvi incelemelerine yer verilmeyerek, ağırlıkla muhteva ve metin tahlili yapılacaktır.

² Söz konusu çalışmalarda cevap aranan soruların başında, ibadetlere yapılan ve Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında bulunmayan ilâvelerin uygun görülüp görülemeyeceği gelmektedir. Bıkkınlığa ve dolayısıyla insanların ibadetten uzaklaşmasına yol açtığı için bu tür ibadet uygulamalarına sıcak bakmayan görüşlerin yanında, engellenmesinin yanlış olduğuna dair kanaatlere de rastlanmaktadır. Osman b. Maz'ûn, Ebû'd-Derdâ ve Selmân-ı Fârisî gibi sahâbîlerin başından geçen tecrübeleri anlatan benzer muhtevalı hadislerin detayları için bkz. Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'in İbadetlerde Öngördüğü İtidal ve Kolaylık Anlayışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, sy. 9, s. 377, 381-385; Seyit Avcı, "Hadislerde İbadet Hayatı ile İlgili Şartlar ve Ölçüler", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2005, sy. 5, s. 404-407, 419-420.

³ Rivayetin Sahîh-i Buhârî'deki humâsî ve sūdâsî senedlerini toplu hâlde görmek için makalenin sonunda yer alan Şecere-I'e bakılabilir.

⁴ İbnü's-Salâh, Osmân b. Abdurrahman, *Ulûmü'l-Hadis*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1986, s. 217; Mehmet Efendioğlu, "Taktî", *DİA*, İstanbul 2014, c. XXXIX, s. 483.

Abdullah b. Amr'ın ibadet hayatı hakkında Hz. Peygambere (s.a.s.) danışma sürecini anlatan rivayetlerin Hadis kaynaklarındaki metinlerine bakıldığında, söz konusu görüşmenin temelde dört adımda gerçekleştiği anlaşılmaktadır:

1. Baba Amr İbnü'l-Âs'ın, oğlunun evlilik hayatında bazı şeylerin düzgün yürümediğini fark etmesi ve gelinine danışıp durumu öğrendikten sonra sorunu Hz. Peygamber'e (s.a.s.) taşıması.

2. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) aşırı ibadet motivasyonu nedeniyle evini ve eşini ihmal eden genç sahâbîyle buluşması, gelişmeleri ilk ağızdan teyit etmesi. Her gece sabaha kadar namaz kılıp aralıksız her gün oruç tutarak hatim indirmek gibi bir ibadet programının sağlıklı olmadığını belirterek, onu ideal işleyiş hakkında bilgilendirmesi, ibadet uğruna ihmal ettiği eş, dost ve akrabalarının haklarını hatırlatması, genç sahâbînin bizzat kendi bedeninin de bu uygulamayı hak etmediğini vurgulaması.

3. Abdullah b. Amr'ın hatalı uygulamaya yöneldiği ibadet başlıklarının her birinin (namaz, oruç, Kur'an okuma şeklinde) sırayla ele alınıp tartışılması. Genç sahâbînin özellikle her gün oruç tutmak yönündeki ısrarına ve sürekli "daha fazlasını yapabilirim" demesine rağmen, tutulacak en fazla nâfile oruç sayısının aylık olarak mâkul bir düzeye aşamalı olarak indirilmesi. Aynı şekilde, her gün Kur'an-ı Kerim'i baştan sona okumak yerine haftada bir hatim yapmaya ikna edilmesi.

4. Ulaşılan sonuçlara göre ibadet hayatını yeniden düzenleyen genç sahâbînin, yaşlılığında bu vakayı çevresine anlatırken dikkat çektiği noktalar.⁵

II. Hadisin Tahlili

Genel hatları böyle çizilebilecek olan görüşmenin detayları ve bizim bugün için kullanılabileceğini düşündüğümüz metot çıkarımları ise aşağıda yer almaktadır.

1. Velinin çocuk ve genç üzerindeki izleme fonksiyonunun, aşırı motivasyona bağlı kişisel ve sosyal travmaların önlenmesindeki mühim rolü.

Burada çeşitli hadis kaynaklarındaki farklı varyantlarına dayanılarak incelenecek olan vaka, her şeyden önce velinin özen ve duyarlılığı ile ilgilidir. Genç sahâbî Abdullah b. Amr'ın babası Amr İbnü'l-Âs, oğlunun aile

⁵ Görüşmenin farklı boyutları farklı rivayetlerde ön plana çıkarılmış olup, makale hacminin sınırlılıkları nedeniyle tüm diyaloga yer verilmemiş ve bazı teknik Hadis çözümlemelerine gidilmemiştir. Kısaca belirtmek gerekirse, olayı Abdullah b. Amr'dan nakleden tâbiî râvilerden şair Ebü'l-Abbâs el-Mekkî'nin prensip niteliğindeki edebî cümlelere, müfessir Mücâhid'in Kur'an kıraatine dair bilgilere, Amr b. Evs'in namaz ve oruç konusunda Hz. Dâvûd'un örnek gösterilmesine odaklandığı ifade edilebilir. Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan gelen nakiller ise olayın bağlamını ve tüm maddelerini bir arada sunması bakımından daha elverişlidir.

içindeki durumunu gelinine sormuş ve konuyu açan taraf olmuştur. “Söyle bakalım; kocanı nasıl buldun?” sorusuna aldığı cevap, oğlunun ibadet uğruna ailesini boş verdiğini, Allah’ın hakkını koruyayım derken kulun hakkını görmezden geldiğini anlamasını sağlamıştır: “Çok iyi adam. Ne bana el sürdüğü var, ne de yatağımızla tanışıklığı!”⁶

Toplumsal algıda en üst tabakayı oluşturan “Kureyşli bir soylu kız” hakkında sergilenen bu duyarsızlığa çok sinirlenen Amr İbnü'l-Âs’ın olaya müdahalede takındığı tavır ve benimsediği tercih dikkat çekicidir. İslâm tarihinin kritik siyasî hâdiselerinde de adı sıkça geçen Mısır Fâtîhi, yanlış bir yaklaşımla sorunu büyötmek yerine, evladını alıp ibadet konusunun en büyük uzmanıyla yüz yüze görüşmeye götürmüştür.

2. Sorunun uzman eliyle teşhisi ve birebir görüşme ortamının sağlanması.

Hz. Peygamber (s.a.s.) ilk olarak “*Duyduğuma göre geceleri hiç ara vermeden namaz kıtıyormuşsun, gündüzleri de hiç ara vermeden oruç tutuyormuşsun?*” buyurmuş ve genç sahâbînin verdiği “Evet; ama kötü bir niyetim yok” cevabı üzerine durumdan emin olmuştur.⁷

Bu arada, Abdullah’ı Hz. Peygambere (s.a.s.) götüröen babasının görüşme sırasında yanlarında bulunduğı ve söze karıştığı yönünde herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. İncelenen veriler, genç sahâbînin kendisini rahatlıkla ifade ettiğini, hatta detaylar hakkında uzun uzadıya pazarlık yaptığını göstermektedir.

Rivayetlerin büyük bölümünden anlaşılan, Amr İbnü'l-Âs’tan durumu öğrenen Hz. Peygamber’in (s.a.s.) genç sahâbîyi yanına çağırıp onunla görüştüğü ise de, bazı anlatılarda Allah Resulü’nün (s.a.s.) bizzat Abdullah’ın evine gittiğı kaydedilmektedir. Bu kayıtlara göre, Abdullah b. Amr aziz misafirine içi lif dolu mütevazı bir minder ikram etmiş, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ise daha da mütevazı bir tavırla bu minderi kullanmayarak yere oturmuştur. Genç sahâbî “Konuşurken minder ikimizin arasındaydı.”⁸ demektedir.

İki farklı durumu yorumlayan şârihler, asıl görüşmenin hâne-i saadette gerçekleştiğini, Hz. Peygamberin (s.a.s.) ziyaretinin ise tekit amaçlı ikinci bir adım olduğunu söylerler.⁹ Bizim kanaatimiz özellikle oruç konusuna ayrılan bu ikinci buluşmanın “özel görüşme” ihtiyacından kaynaklanmış olabileceğı yönündedir. Zira ilk görüşmede baba Amr İbnü'l-Âs’ın bulun-

⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1999, c. XI, s. 8-12 (6477); Buhârî, *es-Sahih*, Dârü's-Selâm li'n-Neşr ve't-Tevzî', Riyâd 2000; *Fezâilü'l-Kur'ân*, 34 (5052).

⁷ Müslim, *es-Sahih*, “Sıyâm”, 182 (2730), Dârü's-Selâm li'n-Neşr ve't-Tevzî', Riyâd 2000; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Sıyâm”, 78 (2397), Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1994.

⁸ Buhârî, “Savm”, 59 (1980); Müslim, “Sıyâm”, 191 (2741).

⁹ İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî bi Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, Riyâd 2001, c. IV, s. 257.

muş olması muhtemeldir. Sonuçta mânevî danışman, ihtiyaç duyulduğunda birden fazla seans yapabileceği gibi, özel görüşme için bulunduğu uygun fırsatları da değerlendirecektir. ‘İçi lif dolu yer minderi’ simgesinin ifade ettiği fiziksel alt yapı ise, bugünkü madde ağırlıklı bakış açımızın oldukça dışında kalacak bir doğallığa işaret etmektedir. Ayrıca bir danışmanlık ortamının eşit şartlarda, yargılama havasından uzak ve danışmanın danışana tepeden bakmadığı bir atmosfere sahip olmasının önemine misal teşkil etmektedir.

3. Sorun belirlendikten sonra bireye yönelik temel bilgilendirmenin yapılması.

Hz. Peygamber (s.a.s.), gündüzlerini sürekli oruç tutarak, gecelerini ise namaz kıılıp Kur’ân okuyarak geçirdiğini öğrendiği ve sorun yaşadığını gördüğü bireye, öncelikle üzerindeki hakları hatırlatmış ve sağlıklı bir uygulama örneği olarak nebevî sünnetin konumu vurgulamıştır:

“Gözünün senin üzerinde hakkı var. Bedenin de senin üzerinde hakkı var. Ailenin de senin üzerinde hakkı var.”¹⁰

“Bak; benim oruç tuttuğum günler de var, tutmadığım günler de var. Ben namazımı da kılıyorum, uykumu da uyuyorum. Kadınlarla ilişkide de bulunuyorum. Benim sünnetimi dikkate almayan benden değildir.”¹¹

Bu tutum, yani tespit edilen problem üzerinde polemik yapmak yerine muhataba ihtiyaç duyduğu temel bilgiyi ulaştırmak, mânevî ve psikolojik sorunların çözümünde sünnet-i seniyyede benimsenen en yerleşik yöntemlerden birisidir. Cemaatle farz namaz kılınırken hapşırın, sonra arkadaşlarına kızan ve namazda yüksek sesle konuşan Muâviye İbnü’l-Hakem’e namaz bitiminde Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından yapılan bilgilendirici kısa açıklama bunun bir diğer örneğidir: *“Bu namazı kılarken insanların günlük konuşmaları pek uygun değil. Çünkü namaz, tesbih etmek, tekbir almak ve Kur’ân okumaktan ibaret.”¹²* Kabir başında dövünen, Hz. Peygamber (s.a.s.) yanına gelip teselli edip sabır tavsiye ettiğinde onu tanımayıp tersleyen kadına da, pişman olup özür dilemeye geldiğinde, muhtaç olduğu perspektif tek cümleyle öğretilmiştir: *“Sabır, darbenin ilk geldiği anda dayanmaktır!”¹³*

“Ailenin de senin üzerinde hakkı var” cümlesi ayrıca, sorunun temel çıkış noktasından bağımsız olarak ele alınmadığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Ailevî huzursuzluk orada dururken, görüşme bir “ibadet muhasebesine” indirgenmemiş, bilakis ibadetlerle ilgili detaylar, öncelikle ortaya konulan hak-hukuk temeli üzerine inşa edilmiştir.

¹⁰ Buhârî, “Savm”, 57 (1977); Müslim, “Sıyâm”, 186 (2734).

¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XI, s. 8-12 (6477); Nesâî, “Sıyâm”, 76 (2392).

¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXIX, s. 175-179 (23762); Müslim, “Mesâcid” ve “Mevâziu’s-Salât”, 33 (1199).

¹³ Buhârî, “Ahkâm”, 11 (7154); Müslim, “Cenâiz”, 15 (2140).

4. Aşırı ve sürekli bir performans peşinde koşmanın anlamsızlığı ve böyle bir tutumu idealize etmenin, aslında hiçbir hedefe sahip olmamakla özdeş olduğu gerçeği.

Bu yaklaşım, görüşmenin oruçla alakalı kısmında mevcuttur. Her gününü oruçlu geçiren genç sahâbîye ilk olarak *"Her aydan üç gün oruç tut; tüm zamanlarını oruçlu geçirmiş gibi olursun"* buyrulmuştur. Onun *"Daha fazlasını yapabilirim"* cevabı üzerine ayda sırasıyla beş, yedi, dokuz ve on bir gün tutması teklif edilmiştir. Allah Resulü'nün (s.a.s.) konuyla ilgili temel mesajı ise *"Sürekli oruç tutan hiç oruç tutmamıştır"*¹⁴ cümlesinde yer almaktadır ve bu cümle bir prensip niteliğinde olup, her işin bir standardının olduğunu, ibadetlerin bile dinin koyduğu ölçüler içinde ancak anlam taşıyacağını belirtmektedir. Sonuçta birey normal yeme-içme düzenini değiştirip rejim yaparken nasıl belli standartlara bağlıysa, oruç tutarken veya tevekkül ederken de belli ölçülerle hareket edecektir. Aksi takdirde "asıl olanın nimetten faydalanmak olduğu, oruçla ara vermenin nimete şükrü artırdığı" tarzındaki genel hikmet rafa kalkacak, açlığın esas alındığı farklı bir psikolojik ve biyolojik işleyişe geçilecektir ki, oruç tutulacak gün sayısı tartışıldıktan sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) ısrarcı gence gün aşırı oruç tutan bir başka peygamberin örnekliliğini tavsiye etmiş olup, yaptığı vurgu doğrudan "diri ve zinde mümin" tercihini yansıtmaktadır: *"O zaman Davud'un orucundan tut. O, bir gün tutar bir gün tutmazdı. Düşmanla karşılaştığında da sırtını dönüp kaçmazdı!"*¹⁵

5. Her türlü amelî planlamada insanın fiziksel ve psikolojik kapasitesinin ölçü alınması gerektiği.

İnsanın gün gelip bıyacağı ağır işleri üstlenmemesi gerektiği, vücudun uyku, yeme içme, tuvalete çıkma ve benzeri temel ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması zarûreti, hadislerde özellikle altı çizilen hususlar olup, varoluşsal mâhiyeti dolayısıyla bugün de geçerliliğini korumaktadır. *"Gücünüzün yeteceği işleri üstlenin. Çünkü siz bıkmadıkça Allah bıkmaz"*¹⁶ buyuran Hz. Peygamber (s.a.s.), yemek hazırlarken namaza durulmaması, uyku bastırıldığında namaza ara verilmesi, tuvalet ihtiyacı içinde iken namaza devam edilmemesi¹⁷ gibi hususlarda ikazlarda bulunmuştur.

¹⁴ Buhârî, "Savm", 56 (1976); Müslim, "Sıyâm", 186 (2734).

¹⁵ Buhârî, "Savm", 59 (1979); "Ehâdîsü'l-Enbiyâ", 37 (3419); Müslim, "Sıyâm", 187 (2736); Nesâî, "Sıyâm", 78 (2397).

¹⁶ Buhârî, "Libâs", 43 (5861).

¹⁷ Bu üç husus için sırasıyla bkz. Buhârî, "Et'ime", 58 (5463-5464); Müslim, "Mesâcid ve Mevâziu's-Salât", 66 (1244); Buhârî, "Vudû", 53 (212); Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn ve Kasruhâ", 222 (1835); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XL, s. 506-507 (24449), Müslim, "Mesâcid ve Mevâziu's-Salât", 67 (1246).

Örnek olaya ise bu perspektif, ‘sürekli orucun insanın belini bükeceğini’ ifade eden “*Gözün göçer, için geçer*”¹⁸ cümlesiyle yansımış durumdadır. Edindiği bir alışkanlığı devam ettirmek yönündeki tercihiyle tanınan Allah Resulü (s.a.s.), her gece sabaha kadar namaz kılmasını önermediği Abdullah b. Amr’a, başlanan güzel bir ibadete devam edememenin olumsuzluğunu şu sözlerle açıklamıştır: “*Abdullah! Falanca gibi olma. Teheccüde kalkardı; sonra kalkmaz oldu.*”¹⁹

6. Aşırı motivasyonun getirdiği yorgunluk ve bıkkınlığı aşmada duyulan “örnek karakter/uygulama” ihtiyacı. Bu noktada Hz. Peygamberin (s.a.s.) kendi sünnetini model olarak işaret buyurması.

Mânevî rehberliğe sıkça başvurulmuş bir diğer boyut, şevkle başlanan yoğun bir amel temposunu sürdüremeyen bireyin, iştahı kaçıp veya morali bozulup pes etme noktasına geldiğinde yaşadığı ‘ne yapacağını bilememe’ telaşındır. Normalde beş sayfa okuması yeterliyken günlük iki cüz okumaya çalışan bir yetişkinin yahut günde elli soru çözmesi tavsiye edildiği hâlde çalışmaya günde 350 soruyla başlayan bir öğrencinin, ummadığı bir aşamada tıkanıp kalma riski fazladır. Bu tarz iki uç arasında savrulma ve takattan düşme vakalarında, hayırlı bir amelden tamamen vazgeçilmemesini, ideal bir örnek uygulama olarak dinî alanda sünnet-i seniyyenin esas alınmasını, incelediğimiz hadiste Peygamber Efendimizin (s.a.s.) genç sahâbîye yaptığı şu önemli tembih içermektedir: “*Her işin bir coşkusu vardır. Ve her coşku da kesintiye uğrar. Kim bu kesinti sırasında sünnetime yönelirse kurtulur. Kim de başka yönlere yönelirse helâk olur.*”²⁰

7. Muhatabın tercih ve önceliklerini dikkate almak; fakat uyması gereken sınırları da net bir şekilde çizmek.

Muhatabın tercihlerini önemsemek, genelde danışmanlık ve iletişim süreçlerinin, özelde ise sünnet-i seniyyedeki tatbikatın temelinde yer bulan bir hassasiyettir. Yukarıda özetlenen oruç müzakeresinde, Hz. Peygamberin (s.a.s.) ilk önerisi ayda üç gün iken neticede gün aşırı oruç üzerinde anlaşılmış, tüm ay ile üç gün arasında mâkul bir miktar olan on beş günde karar kılınmıştır. Aynı durum, her gün hatmetmeyi alışkanlık hâline getiren

¹⁸ Buhârî, “Teheccüd”, 20 (1153); Müslim, “Sıyâm”, 188 (2738). Orijinali (هَجَمْتُ عَلَيْكَ، وَتَهَيْتُ نَفْسَكَ) olan bu cümlede yer alan fiillerin orijinal anlamları için bkz. İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîsi ve'l-Eser*, Dârü'l-Küttübü'l-İlmiyye, Beyrut 1997, c. V, s. 87 ve 215.

¹⁹ Buhârî, “Teheccüd”, 19 (1152); Müslim, “Sıyâm”, 185 (2733).

²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XI, s. 375-377 (6764); Ebû Hâtîm el-Büstî İbn Hıbbân, *Sahîhu İbn Hıbbân bi Tertîbi İbn Belbân*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993, c. I, s. 187-188 (11).

sahâbînin kademeli olarak haftada bir hatime razı oluşu için de geçerlidir.²¹ Burada altı çizilecek nokta, oruçla ilgili son sözü "*Bundan daha faziletlisi yok*"²² cümlesiyle söyleyen Efendimizin (s.a.s.), hatim konusunda da kırmızı çizgiyi açıkça tayin etmiş olmasıdır: "*Kur'an'ı üç günden az sürede okuyup bitiren kişi onu anlayamaz.*"²³

8. Benzer yaşanmışlıklardan sorun yaşanırken ibret almanın süreci olumlu etkileyeceği gerçeği.

Aşırı motivasyon sorunu yaşayan bireyin normalize edilmesi, hayatın içinden yaşanmış daha önceki örnekleri tanıtmak, dolayısıyla ileride başına gelebilecekler hakkında fikir edinmesini sağlamakla mümkün olabilir. Kötü arkadaş çevresinin doğuracağı riskleri madde bağımlıları üzerinden konuşmak veya gençlikte hor kullanılan bir vücudun geleceğini yaşlıları göstererek örneklemek rehberlik süreçlerinde anlamlı olabilecektir. Belki de bunu sonrakiler üzerinde sağlamak açısından, Abdullah b. Amr'ın olayı anlatırken yıllar sonra yaptığı açıklama ilgi çekicidir: "*Resûlullah'ın (s.a.s.) sağladığı ruhsatı/kolaylığı kabul etmiş olmayı ne kadar isterdim! Ama o aramızdan ayrılırken yapmakta olduğum şeyleri şimdi bırakmaya da hiç gönlüm razı olmuyor!*"²⁴

III. Sonuç ve Değerlendirme

Makalede incelenen hususlar hakkında yapılabilecek başlıca tespitler şunlardır:

1. İbadet, özü itibarıyla kalbî ve zihnî bir odaklanma olmakla birlikte, göz ardı edilemeyecek oranda fiziksel tatbikatlara ve tesirlere de sahiptir. Dinî hayatın sürekli ve vazgeçilmez bir unsurundan bahsedildiğine göre, herhangi bir boyutta oluşacak arızanın kalıcı sorunlar doğurması beklenebilir. Bu açıdan, incelenen vakaya yansıyan madde başlıkları manidardır ve en geniş tartışılan konunun oruç olması fiziksel boyutta bilhassa dikkat çekicidir.

2. Klasik ve çağdaş pek çok dindarlık algılamasının ve uygulamasının dışsallıkla mâlûl olduğu, namazında niyazında ama eşini döven, oruç ehli ama yalan söyleyen karakterlere sıklıkla rastlanabildiği bir gerçektir. Böyle

²¹ Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 34 (5054); Müslim, "Sıyâm", 184 (2732).

²² Buhârî, "Savm", 56 (1976); Müslim, "Sıyâm", 181 (2729).

²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XI, s. 91-92, 6535; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, "Şehru Ramazân", 8 (1390), Dârü's-Selâm li'n-Neşr ve't-Tevzî', Riyâd 2000; Tirmizî, *es-Sünen*, "Kıraat", 11 (2949), Dârü's-Selâm li'n-Neşr ve't-Tevzî', Riyâd 2000.

²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XI, s. 8-12 (6477); Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 34 (5052).

bir çarpık işleyişin önüne geçmek için dengeyi bulmakta, ibadet hayatıyla aile hayatı, Yaratan hakkıyla kul hakkı arasında orta yolu tutmakta en temel ve pratik yöntem sünnete uymaktır. Sünnet bize, ibadetlerin günlük hayatı sekteye uğratan değil, bilakis pek çok açıdan düzene sokan bir mâhiyet taşıdığını öğretmekle kalmamakta; mânevî danışmanlığın sorun yaşayan bireye her şeyden önce o sorunu çözmeye kullanabileceği temel düşünsel ve davranışsal dinî prensipleri sunması gerektiğini de hatırlatmaktadır.

3. Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) mübarek söz ve filleri, her yaş grubuna ve tüm sosyal kesimlere ev atmosferinden savaş meydanına, minberden çarşıya uzanan geniş bir yelpazede sunduğu zengin mânevî rehberlik örnekleri Müslüman toplumlara, bugün benzer süreçlerde rahatlıkla değerlendirilebilecek prensipler ve yaklaşım alternatifleri armağan etmektedir. Mânevî rehberlik hakkında farkındalık oluşturmaktan danışma ortamının detaylarına, sorun çözüme yöntemlerinden iletişim önceliklerine kadar pek çok başlıkta Kur'ân-ı Kerim âyetlerinin icrası mesabesindeki sahih Hadis ve sünnet verileri rehberlik ve mânevî danışmanlık alanında çalışanlarca mutlaka bilinmeli ve esas alınmalıdır.

4. Abdullah b. Amr'ın yaşadığı değerli tecrübe de göstermektedir ki, topluma yansımayan ama aileyi içten içe huzursuz eden problemlerin sağlıklı biçimde aşılmasında “yerinde ve zamanında uzman desteği” gayet belirleyicidir. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Aile ve Dinî Rehberlik Bürolarının, geniş halk kitlelerinin dini ve dindarları yakından ilgilendiren türlü psiko-sosyal sorunlarla baş etmeye çalıştığı günümüz dünyasında üstlendiği fonksiyon takdire şayandır.

5. Bu araştırmadan bugünün mânevî danışmanları ve rehberleri için çıkarılabilecek en somut sonuçlardan birisi de, Efendimizin (s.a.s.) azarlamaya prim vermeyen bilgilendirici üslûbu olmalıdır. Tek bir emirle bitebilecek bir işi “ikna edici bir diyaloga” dönüştürmek, ilk bakışta daha uzun görünse de, en kalıcı yoldur. Dolayısıyla günümüzde muhatap konumundaki bir hastaya veya bir yaşlıya verilecek danışmanlığın tek taraflı anlatımlarla sınırlandırılmaması, klasik vaaz ve nasihat atmosferine girilmemesi ehemmiyet arz etmektedir.

6. Amr İbnü'l-Âs'ın oğlunu götürdüğü merci, gerek o gün gerekse bugün, Müslümanlar açısından sadece rehberlik-danışmanlığın merkezini değil, aile veya toplum içi her türlü anlaşmazlığın kurumsal dinî hakemliğini de temsil etmektedir. Daha somut bir ifadeyle, bireyler arasında çözülemeyen problemlerin Allah'ın Resûlü'ne (s.a.s.) götürülmesi, Medine Sözleşmesi'nin 42. Maddesinde yer alan hukukî bir süreçtir.²⁵ Farklı din

²⁵ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, (çev. Salih Tuğ), Ankara 2003, c. I, s.

mensupları arasındaki ihtilâfları da kapsayan bu konunun günümüzde Hadis ve sünnetin değeri bağlamında unutulmuş görünmesi sonucu değiştirmemekte, çünkü temelde âyet-i kerîmelerin açık hükmü yer almaktadır:

*“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Peygamber’e itaat edin, sizden olan yöneticilere itaat edin. Herhangi bir konuda anlaşmazlığa düşecek olursanız, eğer Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsanız, o konuyu Allah’a ve Peygamber’e götürün. Bu, daha hayırlı ve sonuç bakımından daha güzeldir.”*²⁶

*“Hayır! Rabbine and olsun ki onlar; aralarında çıkan tartışmalarda seni hakem yapıp, sonra da verdiği hükümlere içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe, iman etmiş olmazlar.”*²⁷

Arabulucu/hakem/danışman konumunun diğer bir boyutu ise görüşmenin devamında Resûlullah’ın (s.a.s.) kendi uygulamasını ideal örnek olarak göstermesi ve *“benim sünnetimi dikkate almayan benden değildir”* buyurmuş olmasıdır. Aşırı ibadete yönelmelerin engellenmesi ortak paydasında toplanabilecek çok sayıda benzer vakada Allah Resulü’nün (s.a.s.) verdiği mesajların tümü “sünnetin örnekliliğine” işaret etmektedir. Özellikle genç sahâbîlere yöneltilen bu özdeşim yaklaşımının Müslüman kuşakların yetişmesindeki rolü ve önemi müsellemdir ki, bu tarz bir örneklik müessesesini yapılandırarak Allah’a ve âhiret gününe inananlara Hz. Peygamber’i (s.a.s.) ‘en güzel örnek’ (üsve-i hasene) vasfiyla sunan da yine Kur’ân-ı Kerîmdir.²⁸

Aslında bütün bu tespitler, akademik başarı gibi dünyevî, düzenli ibadet gibi uhrevî her türlü başarının metodunu özetleyen tek bir hadise de indirgenebilirdi. Müminlerin annesi Hz. Âişe’nin naklettiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştu:

*“Allah’ın en sevdiği dinî davranış, az da olsa devamlı yapılandır.”*²⁹

196 ve 209.

²⁶ Nisâ 4/59.

²⁷ Nisâ 4/65.

²⁸ Ahzâb 33/21.

²⁹ Buhârî, “Libâs”, 43 (5861); Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirin ve Kasruhâ”, 215 (1827).

Şecere-I: Abdullah B. Amr Hadisinin Sahîh-İ Buhârî'deki Rivayetleri**A. Humâsî Rivayetler**

Resûlullâh (s.a.s.)					
Abdullah b. Amr					
Sa'id ibnû'l- Müseyyeb	Ebû Seleme b. Abdurrahmân	Mücâhid	Ebû'l-Abbâs		Amr b. Evs
Zührî		Muğîre	Habîb b. Ebî Sâbit	Amr b. Dînâr	Amr b. Dînâr
Şuayb		Ebû Avâne	Mis'ar	Süfyan b. Uyeyne	Süfyan b. Uyeyne
Ebû'l-Yemân		Mûsâ	Hallâd b. Yahyâ	Ali b. Abdullah (İbnû'l-Medînî)	Kuteybe b. Sa'id
B1976		B5052	B3419	B1153	B1131
				B3420	

B. Südâsî Rivayetler

Resûlullâh (s.a.s.)								
Abdullah b. Amr								
Sa'id İbnû'l- Müseyyeb	Ebû Seleme b. Abdurrahmân				Mücâhid	Ebû'l- Abbâs	Ebû'l-Melîh	
Zührî	Yahyâ b. Ebî Kesîr				Muğîre	Atâ	Ebû Kılâbe	
Ukayl	Evezâî		Ali	Hüseyn	Şu'be	İbn Cüreyc	Hâlid el-Hazzâ	
Leys	Mübeşşir	Abdullah	Hârûn b. İsmail	Ravh b. Ubâde	Ğunder	Ebû Âsım	Hâlid b. Abdullah	Amr b. Avn
Yahyâ b. Bükeyr	Abbâs ibnû'l- Hüseyn	Muhammed b. Mukâtil	İshak	İshâk b. Mansûr	Muhammed b. Beşşâr	Amr b. Ali	İshâk el- Vâstî	Abdullah b. Muhammed
B3418	B1152	B1152, B1975, B5199	B1974	B6134	B1978	B1977	B1980, B6277	B6277

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah eş-Şeybânî, *el-Müsned*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1999.
- Avcı, Seyit, "Hadislerde İbadet Hayatı ile İlgili Şartlar ve Ölçüler", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2005, sy. 5, s. 401-420.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *es-Sahîh*, Dârü's-Selâm li'n-Neşr ve't-Tevzî', Riyâd 2000.
- Ebû Davud, Süleyman ibnü'l-Eş'as, *es-Sünen*, Dârü's-Selâm li'n-Neşr ve't-Tevzî', Riyâd 2000.
- Efendioğlu, Mehmet, "Taktî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2014, c. XXXIX, s. 483-484.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (çev. Salih Tuğ), Ankara 2003.
- İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn, en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîsi ve'l-Eser, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Riyâd 2001.
- İbn Hıbbân, Ebû Hâtim el-Büstî, *Sahîhu İbn Hıbbân bi Tertîbi İbn Belbân*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993.
- İbnü's-Salâh, Osmân b. Abdurrahman, *Ulümü'l-Hadîs*, Dârü'l-Fikr, Dımeşk 1986.
- Kandemir, M. Yaşar, "Abdullah b. Amr b. Âs", *DİA*, c. I, s. 85-86.
- Müslim, İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyrî, *es-Sahîh*, Dârü's-Selâm li'n-Neşr ve't-Tevzî', Riyâd 2000.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1994.
- Nebevî, Yahyâ b. Şeref, *Şerhu Sahîh-i Müslim*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.
- Sancaklı, Saffet, "Hz. Peygamber'in İbadetlerde Öngördüğü İtidal ve Kolaylık Anlayışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2000, sy. 9, s. 377-392.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *es-Sünen*, Dârü's-Selâm li'n-Neşr ve't-Tevzî', Riyâd 2000.
- Zehebî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, (thk. Şuayb el-Arnâvut ve diğeri), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1983.